

Geir Veland

Tjenstepensjonsmarkedet 2001–2012

Geir Veland

Tjenstepensjonsmarkedet 2001–2012

© Fafo 2013
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	4
1 Introduksjon	5
2 Tjenestepensjoner i privat sektor 2002 – 2012	7
3 Kapital i tjenestepensjonsordningene	13
4 Utviklingstrekk – ytelsesordningene fortsatt under press	15
5 Markedsandeler i tjenestepensjonsmarkedet	18
6 Individuelt investeringsvalg i innskuddsordningene	21
7 Supplerende forsikringsdekninger	22
8 Fripoliser og pensjonskapitalbevis	23
9 Avkastning i innskuddspensjoner	25
Litteratur	29

Forord

Dette notatet gir en oversikt over utviklingen i det private tjenstepensjonsmarkedet i Norge i perioden 2002 – 2012. Notatet presenterer de viktigste trekk og endringstendenser, både hva gjelder forholdet mellom ytelses- og innskuddspensjoner, innskuddssatser og ytelsesnivåer, kapital i ordningene, omdanninger fra ytelse til innskudd, pensjonsleverandørenes markedsandeler, individuelt investeringsvalg, supplerende forsikringsdekninger, samt omfanget av og kapital i fripoliser og pensjonskapitalbevis. Notatet bygger i hovedsak på data fra FNO og Norske Pensjonskassers Forening (Pensjonskasseforeningen), som er bearbeidet og satt sammen av Fafo, både for å gi en samlet beskrivelse av status på sentrale områder i det private tjenstepensjonsmarkedet og til å gjøre ulike anslag, herunder på omfanget av omdanninger fra ytelse til innskudd i privat sektor. Nytt i årets notat er at vi har supplert med avkastningsdata i innskuddspensjonene, hentet fra en ny avkastningsportal fra Norsk Pensjon / FNO.

Tilsvarende notat er utarbeidet i 2011 og 2010 og var da en del av et Strategisk Instituttprogram – et samarbeidsprosjekt mellom Fafo og Arbeidsdepartementet og i 2012 og 2013 etter oppdrag fra Pensjonsforum. Årets notat er noe forsinket og skyldes blant annet at nye data om avkastning i innskuddspensjonene skulle inkluderes i notatet.

Jeg takker Jon M. Hippe for gode og nyttige kommentarer underveis. En takk også til Fafos publikasjonsavdeling som velvilligst tilrettela notatet for publisering på Fafos nettside.

Forfatteren er ansvarlig for innholdet i notatet og for de feil og mangler som måtte forekomme.

Oslo, desember 2013
Geir Veland

1 Introduksjon og kort oppsummering

Det private tjenestepensjonsmarkedet er fortsatt i endring. Før 2001 var sluttlønnbaserte ytelsesordninger enerådende i det private markedet, og mange arbeidstakere i privat sektor hadde ikke tilgang til en tjenestepensjonsordning. Innskuddsbasert tjenestepensjon ble først tillatt etter skatteloven i 2001, og det var en intensjon at innskuddspensjoner skulle gjøre det enklere for foretak som ikke hadde tjenestepensjon å etablere en ordning for sine ansatte (Hippe m.fl. 2007). Utviklingen de første årene etter 2001 viste at utbredelsen av tjenestepensjoner aldri ”tok av”, selv om rundt 120 000 arbeidstakere hadde en innskuddsordning ved utgangen av 2005.

Som ledd i den politiske prosessen rundt pensjonsreformen ble tjenestepensjon obligatorisk fra 2006, og mange hundretusener fikk dermed en tjenestepensjonsordning. Omtrent alle nyetablerte obligatoriske ordninger var innskuddsbaserte, og skapte dermed en ny situasjon i det private markedet: innskuddsordningene omfatter nå langt flere arbeidstakere enn de tradisjonelle ytelsesordningene. Videre er ytelsesordningene fortsatt under press i privat sektor fordi mange foretak har, eller har planer om, å omdanne ytelsesordningen til en innskuddsordning. Banklovkommissjonen fremmet i juni 2012 forslag til ny lov om kollektiv tjenestepensjonsforsikring (NOU 2012:13), og skisserte to alternativer pensjonsprodukter som regulerer kostnads- og risikofordeling i den enkelte pensjonsordning mellom pensjonsinnretning, foretak og arbeidstakere. Etter en høringsrunde la Finansdepartementet frem en proposisjon til Stortinget (Prop 199 L 2013-2014), hvor det foreslås en ny tjenestepensjonslov der Banklovkommissjonens forslag til nye pensjonsmodeller – grunnmodellen og standardmodellen – er slått sammen til ett pensjonsprodukt, der bedrifter kan velge innretningen på produktet etter et slags «meny-system», dvs. å sette sammen en ordning basert på bedriftenes ønsker og behov, blant annet velge mellom ulike reguleringsmekanismer for årlig pensjonsopptjening. Stortinget vedtok nylig den nye tjenestepensjonsloven, som trer i kraft fra 2014. Dermed har bedrifter et reelt alternativ til de tradisjonelle sluttlønnordningene og innskuddsordningene.

Dette notatet gjennomgår utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge fra 2001 og de viktigste endringene. I tillegg gir notatet en oversikt over tilbudssiden i det private tjenestepensjonsmarkedet og pensjonsleverandørenes markedsandeler. Notatet gir også en beskrivelse av utviklingen i antall fripoliser og pensjonskapitalbevis, som springer ut fra henholdsvis ytelsespensjoner og innskuddspensjoner. Det nye i årets notat er en presentasjon av avkastningstall for innskuddspensjonene, basert på den nye avkastningsportalen som ble etablert av FNO og Norsk Pensjon i 2013.

De viktigste funnene i notatet er følgende:

- Innskuddspensjonene øker fortsatt i utbredelse i privat sektor og omfatter per utgangen av 2012 nærmere 1,1 millioner arbeidstakere, mens ytelsespensjonene omfatter 310 000 arbeidstakere – en nedgang på 18 000 fra 2011.
- 48,5 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon har et innskuddsnivå på 2 prosent, dvs. en nedgang fra knappe 56 prosent i 2009. Andelen arbeidstakere med innskuddsnivå på 5 prosent eller høyere har økt fra knappe 28 prosent i 2009 til vel 34 prosent i 2012. Innskuddssatsene er med andre ord svakt på vei opp.
- 48 prosent av arbeidstakerne med ytelsespensjon hadde en ordning med et ytelsesnivå på 66 prosent eller høyere (kun data fra 2008).
- Kapitalen i innskuddspensjonene øker kraftig, fra 3 milliarder kroner i 2005 til 69 milliarder kroner i 2012. Kapitalen i ytelsespensjonene økte med 165 milliarder kroner fra 2005 til 2012, til tross for at 160 000 færre arbeidstakere har slike ordninger. Kapitalen utgjorde i 2012 459 milliarder kroner.
- Mellom 145 000 og 160 000 arbeidstakere har det siste tiåret vært omfattet av bedrifters omdanning fra ytelsespensjon til innskuddspensjon.
- DNB og Storebrand har en stabil markedsandel på 78 – 80 prosent i ytelsespensjonsmarkedet (av antall arbeidstakere med slike ordninger), mens markedsandelen faller i innskuddspensjonsmarkedet – fra 68 prosent i 2006 til knappe 55 prosent i 2012. Nordea og Gjensidige kaprer markedsandeler.
- I 2005 hadde 77 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon en ordning med individuelt investeringsvalg. Andelen økte til knappe 97 prosent i 2008, og falt til 92 prosent i 2012.
- Mens ca. 95 prosent av arbeidstakere med ytelsespensjon har en ordning med tilknyttet uførepensjon, gjelder dette kun for i overkant av 40 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon. Andelen øker imidlertid fra knappe 35 prosent i 2009.
- Antall fripoliser og pensjonskapitalbevis øker kraftig – fra 626 000 i 2006 til 1,7 millioner i 2012. Pensjonskapitalbevisene (fra innskuddspensjonene) økte fra omtrent 0 i 2006 til 836 000 i 2012. Antall fripoliser (fra ytelsespensjonene) økte i samme periode fra 600 000 til 852 000.
- Kapitalen (pensjonsforpliktelser) i fripolisene økte fra 132,5 milliarder kroner i 2010 til knappe 166 milliarder kroner i 2012. Kapitalen i pensjonskapitalbevisene økte i tilsvarende periode fra 8,5 milliarder kroner til knappe 17 milliarder kroner.
- Årlig avkastning i innskuddspensjonene har de siste 5 årene i gjennomsnitt variert mellom 5,4 prosent og 7,7 prosent (mellom leverandørene) for innskuddsportefølger med middels risiko (dvs. en aksjeandel i investeringsporteføljene på 50 prosent, som de fleste arbeidstakerne har).

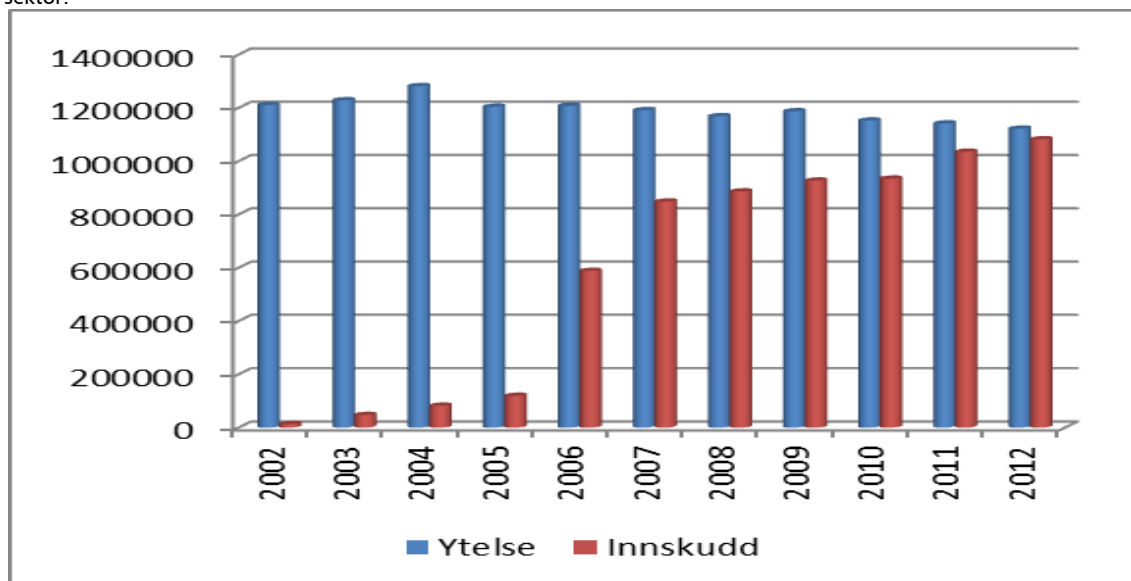
2 Tjenestepensjoner i privat sektor 2002 – 2012

Aktive medlemmer i tjenestepensjonene

Etter at tjenestepensjon ble obligatorisk ved lov i 2006 (OTP) har alle arbeidstakere i privat sektor rett til tjenestepensjon, gitt at kravene til opptak i et foretaks ordning er oppfylt (alder, stillingsprosent, inntekt). Alle foretak som ikke allerede hadde en tjenestepensjonsordning, måtte etablere en ordning som minst oppfylte minstekravet i OTP - loven. Før tjenestepensjon ble obligatorisk var dekningsgraden i privat sektor rundt 50 prosent (Veland 2008, NOU 2009:13).

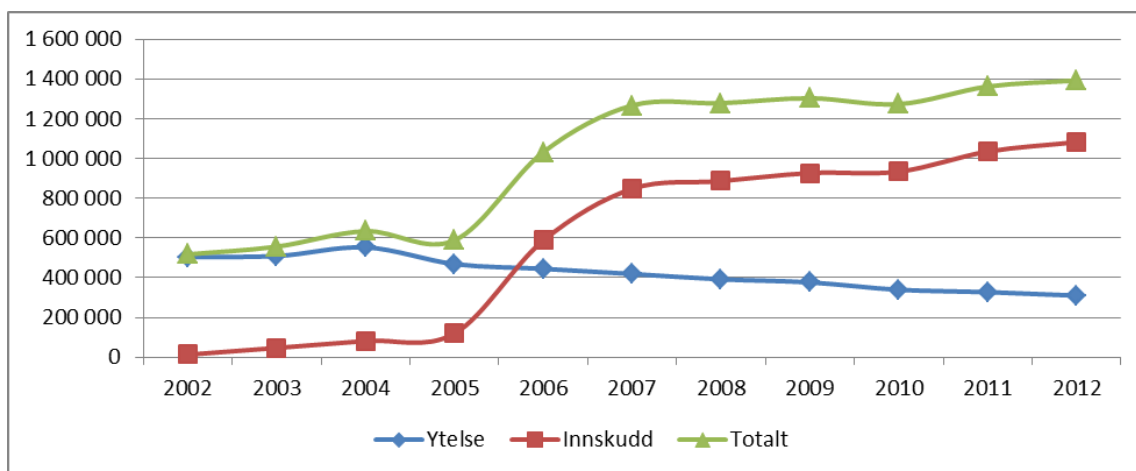
Ved utgangen av 2012 hadde i overkant av 2,204 millioner arbeidstakere en tjenestepensjonsordning i privat og offentlig sektor. Av disse hadde 1,122 millioner arbeidstakere en ytelsesbasert ordning og 1,082 millioner en innskuddsordning. Det er et klart skille mellom offentlig og privat sektor. Alle offentlig ansatte (som oppfyller betingelsene for opptak) har en sluttlønnbasert ytelsesordning (etter bruttoprinsippet, dvs. en garantert ytelse gitt full opptjening). I 2012 utgjorde dette knappe 812 000 arbeidstakere. Det er dermed økt sysselsetting i offentlig sektor som forklarer at ytelsesordningene samlet sett holder seg relativt stabil i utbredelse. I privat sektor har utbredelsen av ytelsesordninger vært fallende de siste ti årene (se under).

Figur 1. Antall aktive medlemmer i ytelses- og innskuddsordninger i Norge 2002 – 2012. Samlet for privat og offentlig sektor.

Figur 2 viser utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i perioden 2001 – 2012. Innskuddspensjon ble som nevnt tillatt etter skatteloven i 2001, slik at alle ordninger før 2001 var ytelsesbaserte. Som figuren viser har utbredelsen av ytelsesordningene i privat sektor falt fra 2004, og omfatter ved utgangen av 2012 ca. 310 000 arbeidstakere, ned fra 553 000 i 2004. De innskuddsbaserte ordningene hadde begrenset utbredelse de første årene, og den sterke veksten etter 2005 skyldes at omtrent alle nyetablerte ordninger som følge av OTP var innskuddsordninger, samt at en del foretak har omdannet ytelsesordningen til en innskuddsordning. Samlet sett har knappe 1 392 000 arbeidstakere i privat sektor en tjenestepensjonsordning per 2012.

Figur 2. Antall aktive medlemmer i tjenestepensjonsordninger basert på statistikk fra FNO og private Pensjonskasser. Innskudd 2001 – 2012.

Tabell 1 gir en oversikt over antall aktive medlemmer i tjenestepensjonsordningene i privat sektor, slik de er publisert eller oppgitt av henholdsvis Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) og Private Pensjonskasser.¹ Foretakspensjonskassene², som per i dag kun har ytelsespensjonsordninger har hatt en betydelig nedgang i antall aktive medlemmer, fra 132 000 i 2003 til vel 61 000 medlemmer i 2012, dvs. en nedgang på 67 000 (50,7 prosent). Ytelsesordninger i livsforsikringsselskaper har hatt en reduksjon fra 418 000 aktive medlemmer i 2003 til knappe 249 000 medlemmer i 2012. Utbredelsen av ytelsesordningene i privat sektor reduseres dermed betydelig, mens tilsvarende ordninger i offentlig sektor øker pga økt sysselsetting, fra 706 000 arbeidstakere i 2002 til 811 000 arbeidstakere i 2012.

¹ Innskuddsordninger opprettet hos leverandører som ikke er medlem og rapporterer statistikk til FNO, er ikke inkludert i tallene for årene 2003 – 2007.

² Inkluderer private pensjonskasser som er medlem i Pensjonskasseforeningen. 10 pensjonskasser (Nortura og ni mindre pensjonskasser) omfattes således ikke av tallmaterialet. Anslagsvis representerer disse kassene mellom 5 og 10 000 arbeidstakere.

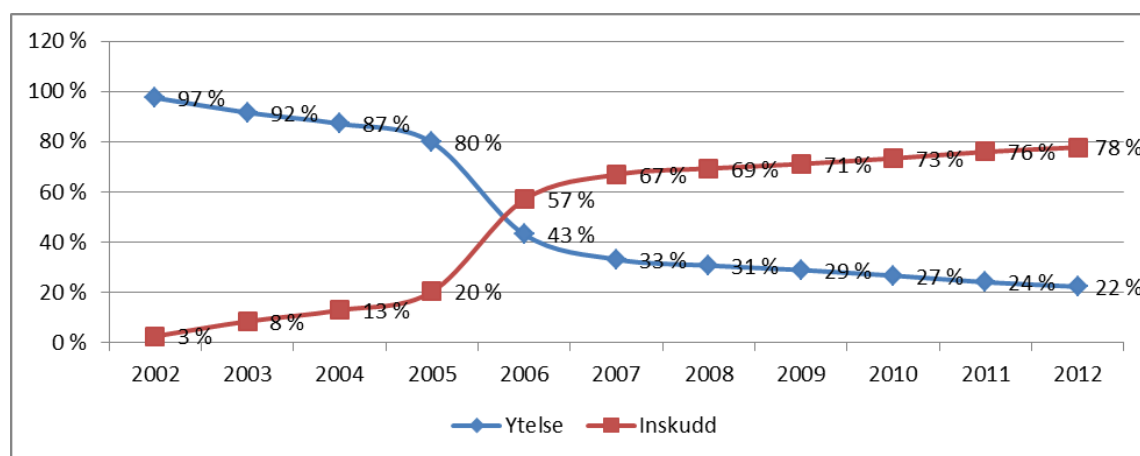
Tabell 1. Antall aktive medlemmer i tjenstepensjonsordninger basert på statistikk fra FNO og private Pensjonskasser. 2003 – 2012.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
FNO										
- Ytelse	378000	422000	340000	310000	302000	308000	303000	271000	263000	249000
- innskudd	47000	82000	119000	588000	848000	887000	927000	934000	1 035 000	1 082 000
Private pensjonskasser (ytelse)	132000	131000	129000	135000	117000	84000	73000	68000	65000	61000
Ytelse samlet	510000	553000	469000	445000	419000	392000	376000	339000	328000	310000
Totalt	557000	635000	588000	1033000	1267000	1279000	130300	1273000	1363000	1392000

Kilde: FNO, Private Pensjonskasser.

Figur 3 viser forholdet mellom ytelsesordninger og innskuddsordninger når det gjelder prosentvis andel av alle arbeidstakere som har innskudds- og ytelsesordning i privat sektor. Mens ytelsesordningene hadde en andel på 80 prosent i 2005 (innskudd 20 prosent), var denne andelen falt til knappe 22 prosent i 2012 (innskudd 78 prosent).

Figur 3. Prosentvis andel arbeidstakere med ytelsespensjon og innskuddspensjon. 2001 – 2012.

Antall ordninger

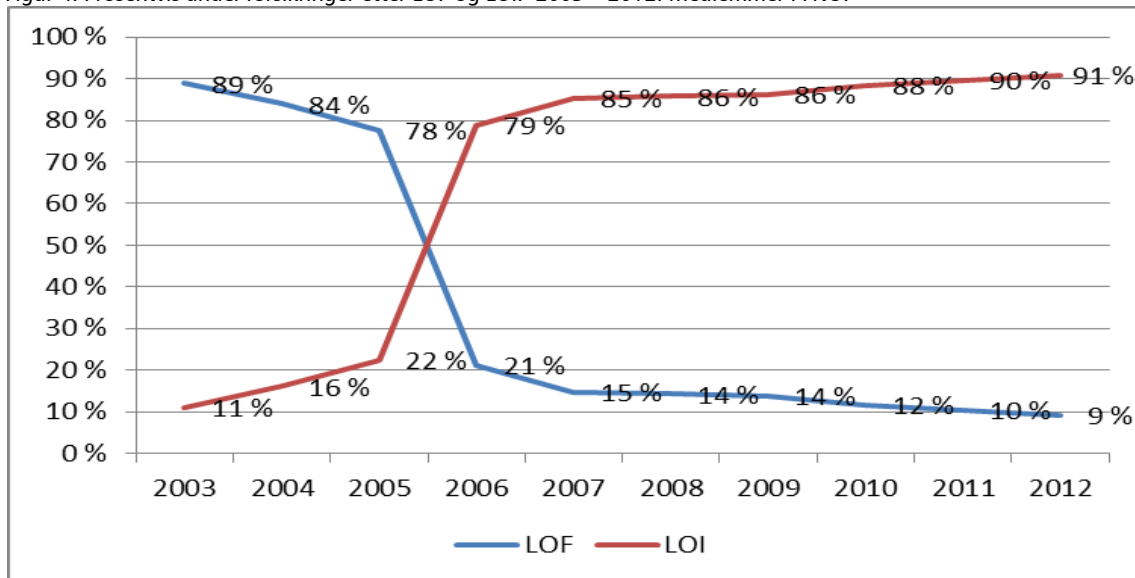
Som for aktive medlemmer i tjenstepensjonsordningene, viser antall ordninger (forsikringskontrakter) den samme utviklingen. Tabell 2 viser utviklingen i antall forsikringer etter henholdsvis Lov om foretakspensjon (LOF) og Lov om innskuddspensjon (LOI) i perioden 2003 – 2012. Tallene omfatter medlemmer i FNO (dvs. eksklusive ytelsespensjoner i private pensjonskasser, og leverandører av innskuddspensjoner utenom medlemmer i FNO). Figur 4 viser prosentvis andel forsikringer etter henholdsvis LOF og LOI.

Tabell 2. Antall forsikringer etter Lov om foretakspensjon (LOF) og Lov om innskuddspensjon (LOI). 2003 – 2011. Medlemmer av FNO.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Etter LOF	14 261	15 549	16 094	15 084	13 481	13 613	13 688	11 571	11 310	10 286
Etter LOI	1 784	2 987	4 657	55 883	78 623	81 903	86 204	87 623	97 714	103 022

Per utgangen av 2012 var 9 prosent av alle forsikringskontrakter etter LOF (ytelsespensjoner) og 91 prosent etter LOI (innskuddpensjoner), mens 89 prosent av alle forsikringer var etter LOF og 11 prosent etter LOI i 2003.

Figur 4. Prosentvis andel forsikringer etter LOF og LOI. 2003 – 2012. Medlemmer i FNO.

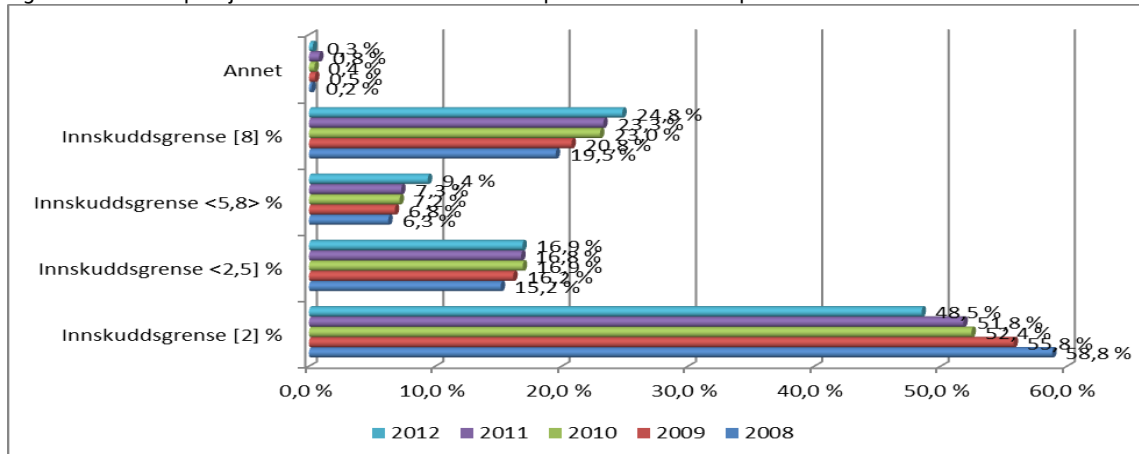
Innskuddssatser

Foretak som har etablert en tjenstepensjonsordning som en innskuddsordning, må ha en innskuddssats som minst tilsvarer minstekravet på 2 prosent av lønn. I tillegg er det et krav at alle foretak må ha en supplerende forsikringsdekning som sikrer arbeidstakerne videre innskudd ved uførhet (innskuddsfritak ved uførhet). Det er betydelige variasjoner mellom innskuddsordningene hva gjelder innskuddssatser. Etter skatteloven er det maksimale innskuddet 8 prosent av lønn mellom 6 G og 12 G (kr. 511 4700 og kr. 1 022 940), og 5 prosent av lønn mellom 1G (kr. 85 245) og 6 G.

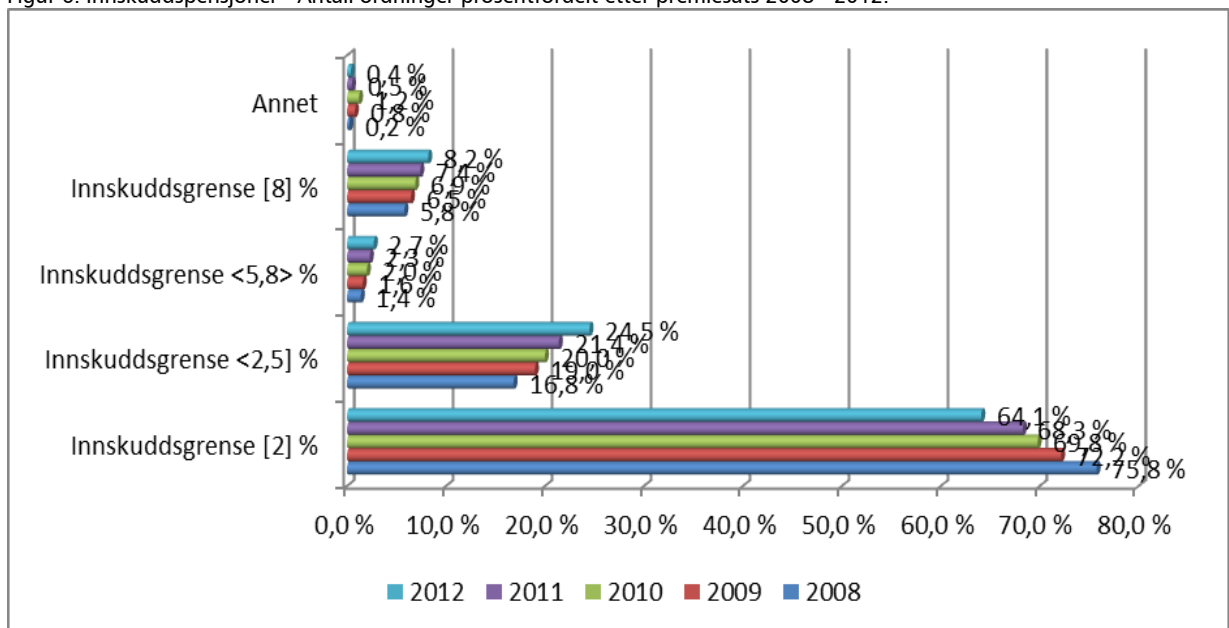
FNO har innhentet data om fordelingen av innskuddssatsene fra alle leverandører av innskuddspensjon i 2008, 2009, 2010, 2011 og 2012 (slike data har tidligere ikke vært tilgjengelig). Figur 5 viser at det er en betydelig lavere andel av arbeidstakerne enn ordninger som har minimumsinnskudd på 2 prosent, henholdsvis 48,5 prosent og 64,1 prosent (2012). 27,6 prosent av arbeidstakerne (8,1 prosent av ordningene) hadde et innskudd høyere enn 5 prosent (opp til 8 prosent) i 2009. Per 2012 har denne andelen økt

til 34,2 prosent (10,9 prosent av ordningene). Dette indikerer at det er de store foretakene som i størst grad har de høyeste innskuddsnivåene. Tidligere undersøkelser bekrefter dette (Veland 2008).

Figur 5. Innskuddspensjoner - Antall aktive medlemmer prosentfordelt etter premiesats 2008 - 2012.²

Figur 6. Innskuddspensjoner - Antall ordninger prosentfordelt etter premiesats 2008 - 2012.²

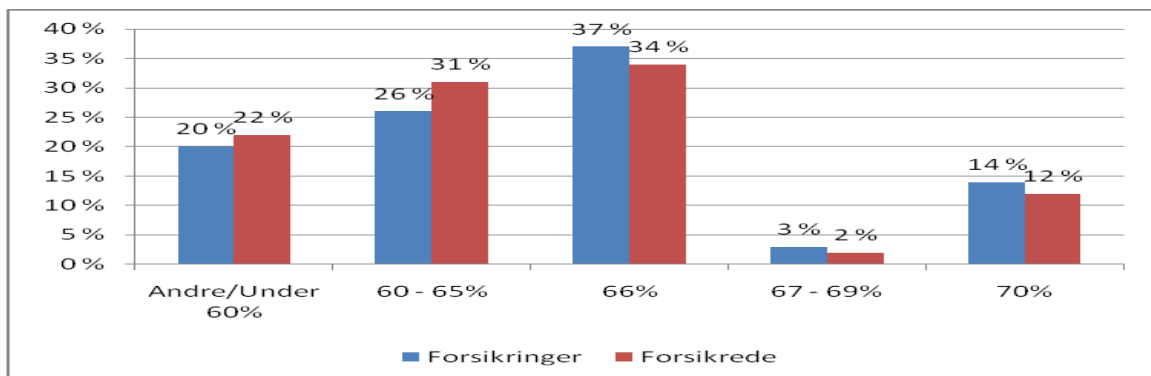
Kilde: FNO

Samlet sett viser tallene at innskuddssatsene er noe på vei opp. Årsaken til denne økningen i innskuddssatsene kan være at bedrifter faktisk øker innskuddssatsene, eller – og mer sannsynlig – at bedrifter som omdanner fra ytelse til innskudd har høyere innskuddssatser. Vi har imidlertid ingen data som bekrefter dette.

Ytelsesnivåer

Det finnes ikke årlige data om fordelingen av ytelsesnivåer i de private ytelsespensjonene. De data som er tilgjengelige er hentet fra Veland (2008) og NOU 2009:13. Som for innskuddsordningene, er det variasjoner i ytelsesordningenes sjenerøsitet, dvs. hvilket ytelsesnivå ordningene sikter mot (gitt full opptjening). Den mest vanlige ordningen er et ytelsesnivå på 66 prosent av sluttlønn (37 prosent av ordningene og 34 prosent av arbeidstakerne). Samlet sett har 54 prosent av ordningene og 48 prosent av arbeidstakerne et ytelsesnivå på 66 prosent eller høyere. Herav har 14 prosent av ordningene og 12 prosent av arbeidstakerne en ordning som skal gi 70 prosent av sluttlønn i samlet pensjon. Veland (2008) viser at det i første rekke er finansnæringen som har et så høyt ytelsesnivå, mens de laveste ytelsesnivåene gjennomsnittlig sett finner man i handel og hotell- og restaurant.

Figur 7. Fordeling i ytelsesordninger etter tilskattede ytelsesnivåer – forsikringer og forsikrede i 2008. Totalpopulasjon (N = 429 886).

Kilde: FNO og Private Pensjonskassers Forening, NOU 2009:13.

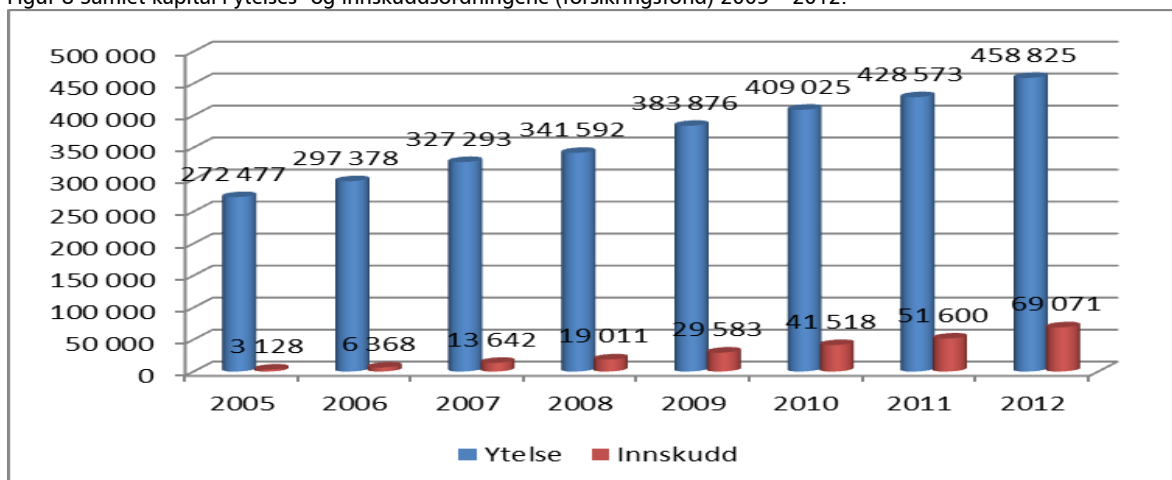
3 Kapital i tjenstepensjonsordningene

Ytelsesordningene har lange tradisjoner i det private tjenstepensjonsmarkedet, mens innskuddsordningene er av relativt ny dato. Dette betyr at det er stor forskjell i hvor mye kapital som ligger bak ordningene. Figur 8 viser utviklingen i ytelsesordningenes og innskuddsordningenes kapital i perioden 2005 – 2012 (private tjenstepensjoner). Som figuren viser økte kapitalen i både innskudds- og ytelsesordningene i perioden - ytelsesordningene fra vel 272 milliarder kroner i 2005 til ca. 459 milliarder i 2012. Kapitalen i innskuddsordningene økte fra 2008 til 2012 med 50 milliarder – fra 19 til 69 milliarder kroner.

Kapitalen i ytelsesordningene har økt med ca. 186 milliarder kroner mellom 2005 og 2012, samtidig som 160 000 færre arbeidstakere har slike ordninger i 2012. Den sterke kapitalveksten har sammenheng med flere faktorer, herunder fallende rentenivå (som øker nåverdien av de fremtidige forpliktelsene og dermed premiene) og relativt sterk lønnsvekst (som betyr økte premiekostnader knyttet til oppregulering av tidligere opp-tjente rettigheter).

Selv om ytelsesordningene reduseres i omfang, målt etter hvor mange arbeidstakere som har slike ordninger, vil ytelsespensjonene uansett fremtidsbilde ha lang levetid på grunn av den høye kapitalen i ordningene. Innskuddsordningene har naturlig nok i dag relativt lav samlet forvaltningskapital, men veksten vil være sterk i årene fremover (så fremt ikke nye sjokk i finansmarkedene oppstår). Et eksempel kan illustrere dette: Antar man en gjennomsnittlig årlig nominell kapitalavkastning på 3 prosent og en årlig lønnsvekst på 3 prosent, vil kapitalen i innskuddsordningene i 2020 ha vokst til ca. 200 milliarder kroner og i 2030 til ca. 440 milliarder kroner.

Figur 8 Samlet kapital i ytelses- og innskuddsordningene (forsikringsfond) 2005 – 2012.

Kilde: FNO og Private Pensjonskassers Forening.

Fripoliser og pensjonskapitalbevis springer ut fra henholdsvis ytelsespensjonene og innskuddspensjonene og utstedes når en arbeidstaker skifter jobb og opptjente rettigheter eller pensjonskapital ikke kan medregnes i ordning hos ny arbeidsgiver. Kapitalen i fripolisene og pensjonskapitalbevisene utgjør betydelige beløp. Målt etter forsikringsforpliktelsene var kapitalen i fripolisene ved utgangen av 2012 på 165,7 milliarder kroner, mens forpliktelsene i pensjonskapitalbevisene var på 16,8 milliarder kroner. Samlet var pensjonsforpliktelsene på 182,5 milliarder kroner i 2012. Kapitalen i fripolisene økte med vel 33 milliarder kroner fra 2012 til 2012, mens kapitalen i pensjonskapitalbevisene i samme periode økte med 8,3 milliarder kroner.

4 Utviklingstrekk – ytelsesordningene fortsatt under press

Antall arbeidstakere med ytelsespensjon i privat sektor har som vist gått betydelig ned det de siste årene – fra ca. 553000 i 2004 til knappe 310 000 ved utgangen av 2012. En del foretak har omdannet ytelsespensjonsordningen til en innskuddsordning. FNO har publisert tall som viser antall omdannede kontrakter og hvor mange arbeidstakere som er omfattet, for årene 2006 – 2012 (tabell 3). Disse tallene inkluderer de tre største livsforsikringsselskapene – DNB, Storebrand og Nordea. Samlet er 3 696 kontrakter omdannet fra ytelse til innskudd i de fem årene, og ca. 104 000 medlemmer er omfattet av slike omdanninger.

Tabell 3. Omdanninger fra ytelse 2006 – 2012 Antall kontrakter og antall medlemmer som omfattes.

Omdanninger	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Totalt
Kontrakter	774	622	504	479	374	460	483	3 696
Medlemmer	14 900	20 294	12 044	13 731	11 507	15 116	16 819	104 391

Kilde: FNO

Statistikken inkluderer ikke omdanninger som ble gjort før 2006, og heller ikke omdanninger hos andre livselskaper enn de tre nevnte. Per i dag finnes det ikke innskuddspensjonskasser. Dette betyr at alle pensjonskasser kun har ytelsesbaserte ordninger. Reduksjonen i antall aktive medlemmer i de private kassene kan da forklares enten av at kasser er lagt ned og alle medlemmene overført til innskuddsordning hos leverandør i det private markedet, eller at kasser har omdannet fra ytelse til innskudd for hele eller deler av medlemsmassen (ansatte som kan velge ordning og/eller nye medlemmer), og overført de som etter omdanningen har innskuddsordning til en leverandør av innskuddspensjon (livselskap, fondsforvaltningsselskap, bank, verdipapirfond). De private kassene har hatt en betydelig reduksjon i antall aktive medlemmer de senere årene – fra 129 000 i 2005 til 61 000 i 2012, dvs. en nedgang på 68 000. Endringer i sysselsettingen vil også påvirke hvor mange som omfattes av de ulike ordningene. I sum betyr dette at presise data for hvor mange ordninger som er omdannet og hvor mange arbeidstakere som er omfattet, per i dag ikke finnes.

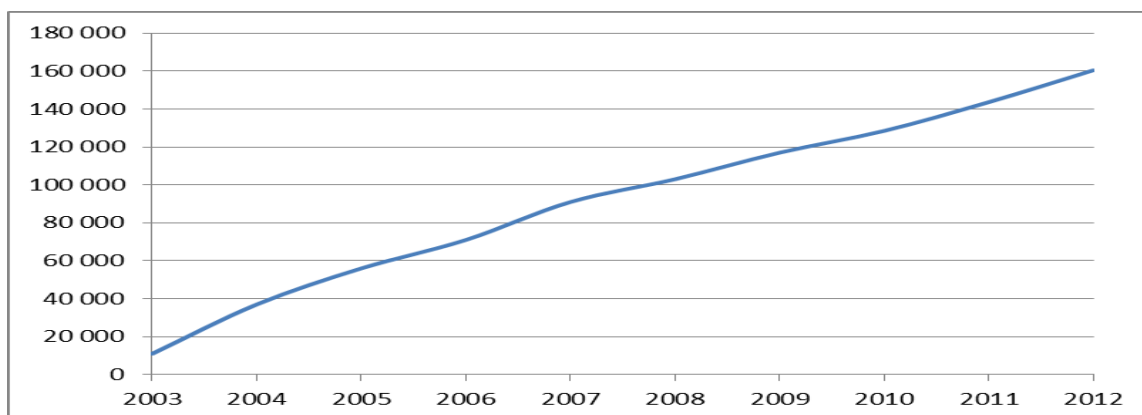
FNO publiserte tidligere omdanningsdata for årene 2003 – 2005, men er senere tatt ut av statistikken på grunn av usikkerhet i tallmaterialet. Summeres de tidligere publiserte tallene for 2003 – 2005 sammen med de sikre tallene for 2006 – 2012, blir utviklingen som vist i figur 9. I hele perioden 2003 – 2012 har omdanningene fra ytelse til innskudd samlet omfattet 160 000 arbeidstakere. Selv om dette tallet er usikkert, jf. over, rimer dette bedre med den totale reduksjonen i ytelsesordningene og antall arbeidstakere som

har slike ordninger. Det er derfor grunn til å tro at i størrelsesorden 145 – 160 000 arbeidstakere det siste tiåret har vært berørt av slike omdanninger.

Det er flere årsaker til at foretak velger å gå fra ytelse til innskudd. I en survey fra 2008 (Veland 2008) oppgir foretak, som har omdannet tjenstepensjonsordningen, ønske om mer forutsigbare pensjonskostnader som hovedbegrunnelse (figur 10), samt at pensjonskostnadene har økt sterkt. I tillegg mener 3 av ti foretak at de anser en innskuddsordning for å være en bedre ordning for de ansatte. Den siste begrunnelsen kan ha sammenheng med at pensjonskostnadene i innskuddsordninger er stabile og forutsigbare for foretakene, og således være en fordel også for de ansatte, samt bedre vilkår i forbindelse med jobbskifte eller ved bedriftsnedleggelse (Veland m.fl. 2006).

Foretaks årlige premiekostnader i en ytelsesordning er basert på ulike forutsetninger i grunnlaget for beregning av fremtidige pensjonsforpliktelser og hva foretakene skal innbetale år for år. Rentenivå (beregningsrente), avkastning og lønnsvekst er eksempler på faktorer som kan gi betydelige utslag på årlige premier ved endringer. Fallende rentenivå betyr at nåverdien av foretakets fremtidige pensjonsforpliktelser øker, og dermed gir høyere innbetalinger i dag for å møte disse forpliktelsene. Sterk lønnsvekst vil også føre til høyere premier, fordi tidligere opptjente rettigheter må oppreguleres (siden det er sluttlønsordninger). Finanstilsynets vedtak om reduksjon i grunnlagsrenten til prosent til 2,5 prosent (fra 1. januar 2011), vil ha den effekt at foretakenes premiekostnader vil øke. Motsatte effekter inntreer naturlig nok når renten stiger og lønnsveksten er lav, og avkastningen høy.

Figur 9. Antall arbeidstakere (aktive medlemmer) som har vært omfattet av overgang fra ytelse til innskudd 2003 – 2012, basert på publiserte data for 2006 – 2012 og (tidligere) usikre anslag for årene 2003 – 2005.

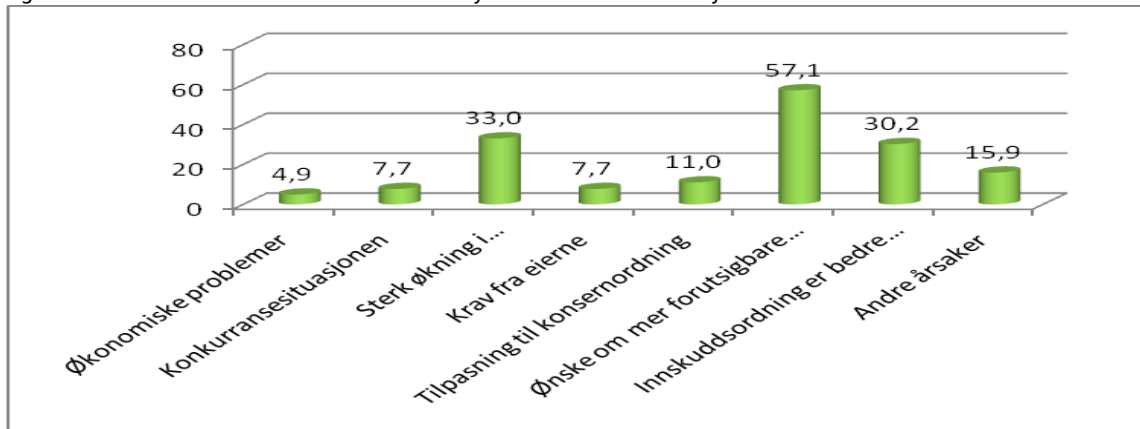

Kilde: FNO (2006 – 2009).

Et naturlig spørsmål å stille seg, etter noen år med blant annet relativt sterk lønnsvekst og fallende rentenivå, er om flere foretak vil omdanne fra ytelse til innskudd eller til det nye kollektive tjenstepensjonsproduktet som bedrifter kan velge som et alternativ fra 2014. Det er grunn til å tro at videre omdanninger vil skje, og at de tradisjonelle sluttlønsordningene etter hvert vil bli avvirket eller faset ut. En viktig endring fra 2014 er med andre ord at foretak ikke nødvendigvis trenger å gå fra sluttlønsbaserte ordninger til innskuddsordninger (dvs. fra den ene ytterligheten til den andre i et risikoperspektiv),

men kan i stedet velge det nye pensjonsproduktet, som kan balansere risiko mellom aktørene (mellom arbeidsgiver og arbeidstaker) på en måte som gjør endringene mindre ”dramatiske”.

Figur 10. Årsaker til at foretak har omdannet fra ytelse til innskudd. Survey 2008.

Kilde: Veland (2008).

5 Markedsandeler i tjenstepensjonsmarkedet

FNO utgir statistikk både over antall medlemmer i de private tjenstepensjonene og ulike regnskapsdata. Disse datakildene er benyttet til å se nærmere på tilbudssiden i tjenstepensjonsmarkedet og de ulike leverandørenes markedsandeler. Som en indikator på markedsandeler er brukt de årlige samlede innbetalingene til henholdsvis ytelsespensjoner og innskuddspensjoner og den enkelte pensjonsleverandørs andel av disse. Tallmaterialet som presenteres nedenfor inkluderer pensjonsleverandører som er medlemmer i FNO, samt leverandører av innskuddspensjon som ikke er tilknyttet, men som leverer statistikk til FNO og de private pensjonskassene. Det er med andre ord kun en ubetydelig del av markedet som datamaterialet ikke omfatter. En tilleggsindikator er andeler av den samlede bestanden, dvs. hvor stor andel leverandørene har av det totale antall medlemmer i tjenstepensjonsordningene. Her omfatter dataene medlemmer og/eller leverandører som rapporterer til FNO.

Tabell 4 gir en oversikt over leverandørenes markedsandeler i perioden 2005 – 2012, målt etter andeler av premieinntektene. De to store leverandørene, DNB og Storebrand hadde en samlet markedsandel i 2005 på 84 prosent. I 2012 var andelen falt til 71,3 prosent. I 2005 hadde DNB en markedsandel på knappe 47 prosent og Storebrand en andel på vel 37 prosent. I 2012 hadde disse en markedsandel på henholdsvis 35,8 prosent og 35,5 prosent. Andre leverandører kaprer noen små markedsandeler, men de to store dominerer fortsatt tjenstepensjonsmarkedet totalt sett.

Tabell 4. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2005 – 2012. Etter prosentandel av de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DNB	46,9 %	45,5 %	41,6 %	40,2 %	38,6 %	37,0 %	37,4 %	35,8 %
Storebrand	37,1 %	35,9 %	35,3 %	37,1 %	35,1 %	37,0 %	36,1 %	35,5 %
Nordea	12,5 %	13,2 %	14,0 %	13,4 %	15,5 %	14,0 %	14,0 %	14,5 %
Sparebank 1	3,1 %	4,3 %	5,9 %	5,5 %	5,4 %	5,7 %	5,5 %	5,7 %
Gjensidige	0,0 %	0,6 %	1,4 %	2,0 %	2,7 %	3,5 %	3,8 %	4,1 %
Andre	0,0 %	0,0 %	1,8 %	1,7 %	2,7 %	2,9 %	3,2 %	4,3 %

DNB og Storebrand har samlet en betydelig større andel av ytelsespensjonsmarkedet enn innskuddspensjonsmarkedet, henholdsvis 82,2 prosent og knappe 57,6 prosent. Dette har sammenheng med at ytelsespensjonsmarkedet målt etter premieinntektene er langt større enn innskuddspensjonene, og skyldes at sistnevnte fortsatt er et relativt nytt fenomen i det norske markedet. I tilknytning til OTP i 2006 var det også flere leverandører som entret innskuddsmarkedet. Som tabell 5 viser, var DNB større enn Storebrand

i 2005, men forskjellen var nesten utjevnet i 2010. I 2011 økte DNB markedsandelen noe fra 2010, mens Storebrands andel falt noe. Markedsandelen var i 2012 falt noe for begge og var henholdsvis 42,5 prosent og 39,7 prosent.

Tabell 5. Ytelsespensjon. Markedsandeler i det private tjenestepensjonsmarkedet 2005 – 2011. Etter andel av de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DNB	47,8 %	47,6 %	46,3 %	43,9 %	44,0 %	42,6 %	44,0 %	42,5 %
Storebrand	37,8 %	36,8 %	37,4 %	40,2 %	38,7 %	41,3 %	40,1 %	39,7 %
Nordea	11,4 %	11,8 %	12,1 %	11,5 %	13,5 %	11,9 %	12,0 %	13,0 %
Sparebank 1	2,9 %	3,6 %	3,9 %	3,8 %	3,0 %	3,0 %	2,4 %	2,6 %
Andre	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,5 %	0,6 %	1,4 %	1,4 %	2,1 %

Mens Storebrand har en stabil markedsandel i innskuddspensjonsmarkedet i perioden 2005 – 2012 på rundt 30 prosent (tabell 6), har DNB en markedsandel i 2012 på 27,4 prosent, mot noe over 38 prosent i 2005. Storebrand er målt etter denne indikatoren den største leverandør av innskuddspensjon i Norge. Også Nordea tapte markedsandel etter OTP i 2006/07, fra vel 23 prosent i 2005 til 19,5 prosent i 2007 og knappe 17 prosent i 2010. Andelen i 2012 var på 16,4 prosent. Gjensidige, som er en relativt ny leverandør av innskuddspensjon, har økt markedsandelen jevnt og trutt i hele perioden, og hadde i 2012 en andel av markedet på i underkant av 8 prosent. Også Sparebank 1 har økt markedsandelen, fra 5,3 prosent i 2005 til 9,6 prosent i 2012. Med andre ord – de store taper markedsandeler i innskuddspensjonsmarkedet, mens andre og nye leverandører kaprer andeler. Endringene fra 2011 til 2012 er dog relativt små.

Tabell 6. Innskuddspensjon. Markedsandeler i det private tjenestepensjonsmarkedet 2005 – 2012. Etter de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DNB	38,3 %	36,2 %	28,2 %	31,5 %	29,5 %	28,1 %	28,1 %	27,4 %
Storebrand	29,5 %	31,5 %	29,2 %	29,6 %	29,1 %	30,2 %	30,5 %	30,2 %
Nordea	23,2 %	19,3 %	19,5 %	18,1 %	19,0 %	17,2 %	16,7 %	16,4 %
Sparebank 1	5,3 %	7,5 %	11,5 %	9,8 %	9,4 %	9,9 %	9,8 %	9,6 %
Gjensidige	0,0 %	3,3 %	5,1 %	5,8 %	6,3 %	7,8 %	7,9 %	7,8 %
Danica	3,1 %	1,6 %	2,5 %	2,4 %	2,3 %	3,7 %	4,6 %	6,2 %
Frende	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	1,6 %	1,6 %	1,9 %	2,0 %
SHB	0,5 %	0,6 %	4,0 %	2,8 %	2,8 %	1,2 %	0,0 %	0,0 %
KLP Bedriftspensjon	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,5 %	0,5 %
Andre	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

Den andre indikatoren måler markedsandeler etter andeler av den samlede bestanden, og tabell 7 viser at Storebrand har den største markedsandelen i ytelsespensjonsmarke-

det, med 43,6 prosent, men ned fra 48,1 prosent i 2011. DNB har en andel av markedet på knappe 35 prosent, opp fra knappe 32 prosent i 2011. Samlet har de to største en markedsandel i 2012 på 78,5 prosent, noe lavere enn andelen målt etter premieinntekter (82,2 prosent).

Tabell 7. Ytelsespensjon. Markedsandeler i det private tjenestepensjonsmarkedet 2009 – 2011. Etter andel av totalt antall aktive medlemmer.

	2009	2010	2011	2012
DNB	32,6 %	32,2 %	31,9 %	34,9 %
Storebrand	44,7 %	47,8 %	48,1 %	43,6 %
Nordea	10,5 %	11,1 %	10,6 %	10,3 %
Sparebank 1	2,1 %	2,1 %	1,9 %	1,6 %
Andre	1,0 %	6,8 %	7,5 %	9,6 %

Storebrand og DNB har en andel av innskuddsmarkedet på 54,7 prosent i 2012 målt etter antall aktive medlemmer i slike ordninger. Dette utgjør en nedgang på 4 prosentpoeng fra 2006, og en nedgang på 0,4 prosentpoeng fra 2009. Andelen av de samlede innskuddspremiene var på nesten 68 prosent i 2006 og knappe 57 prosent i 2011. Dette tyder på at de to store hadde en høyere andel av de ”gamle” innskuddsordningene, dvs. før OTP i 2006.

Tabell 8 viser at Nordea og særlig Gjensidige kaprer andeler i innskuddsmarkedet, med en økning fra henholdsvis 10,8 prosent og 6,5 prosent i 2006 til 15,1 prosent og 10,9 prosent i 2012. Tabellen viser også at det er bevegelser på leverandørsiden i markedet. Både SHB og Terra er ute av innskuddspensjonsmarkedet og har solgt sine porteføljer til andre leverandører, mens KLP Bedriftspensjon og Frende (nystartet i 2007) er nye leverandører i markedet etter 2006, men har per 2012 beskjedne markedsandeler (henholdsvis 0,5 og 2,3 prosent).

Tabell 8. Innskuddspensjon. Markedsandeler i det private tjenestepensjonsmarkedet 2006 – 2012. Etter andel av totalt antall aktive medlemmer.

	2006	2009	2010	2011	2012
DNB	31,9 %	26,5 %	24,6 %	26,3 %	26,8 %
Storebrand	26,8 %	28,7 %	28,8 %	28,8 %	27,9 %
Nordea	10,8 %	14,4 %	14,9 %	15,4 %	15,1 %
Sparebank 1	10,9 %	10,9 %	10,9 %	9,4 %	9,1 %
Gjensidige	6,5 %	8,1 %	9,5 %	9,8 %	10,9 %
Danica	1,0 %	1,0 %	4,6 %	7,4 %	7,3 %
Frende	0,0 %	2,1 %	2,1 %	2,3 %	2,3 %
Terra	3,9 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
KLP Bedriftspensjon	0,0 %	0,1 %	0,4 %	0,5 %	0,5 %
Andre	4,8 %	3,8 %	4,2 %	0,0 %	0,0 %

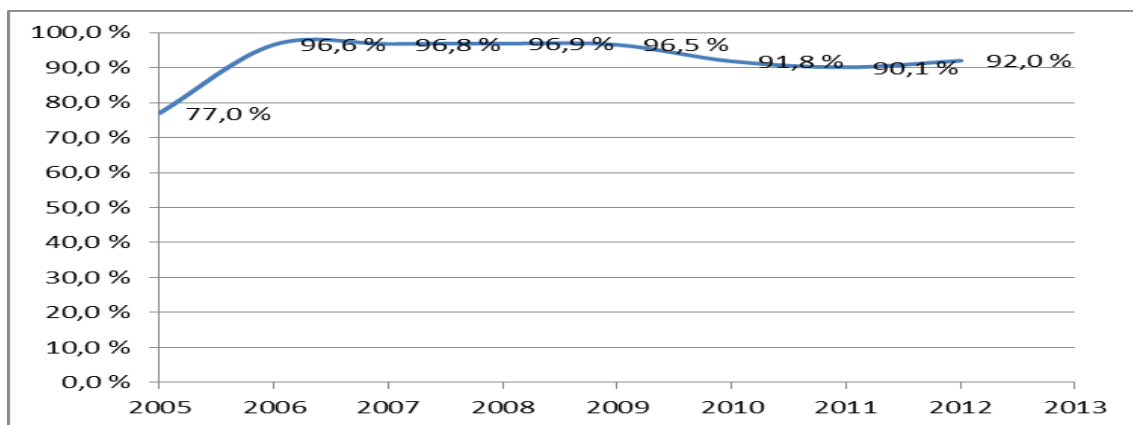
6 Individuelt investeringsvalg i innskuddsordningene

En klar majoritet av innskuddsordningene er tilordnet individuelt investeringsvalg, dvs. at det er den enkelte arbeidstaker som bestemmer hvordan innskudd og kapital skal forvaltes. Foretak som har opprettet ordningen avtaler med leverandøren hvordan kapitalen skal forvaltes: som alminnelig forvaltning (leverandøren forvalter på vegne av foretaket og de ansatte), kollektivt investeringsvalg (foretaket forvalter på vegne av de ansatte) eller individuelt investeringsvalg.

Ved individuelt investeringsvalg gir leverandørene råd og anbefalinger om hvordan kapitalen bør forvaltes, og normalt anbefales avtrappende risiko med økende alder. Leverandørene tilbyr gjerne tre ulike porteføljer, der disse har ulik risikoeksponering: lav, middels eller høy risiko. Forskjellene i risiko knytter seg til andelen aksjer i porteføljene – jo høyere aksjeandel, desto høyere risiko.

Figur 11 viser hvor stor prosentandel av arbeidstakere med innskuddspensjon (ordninger med investeringsvalg) som har individuelt investeringsvalg. I 2005, dvs. året før tjenestepensjon ble obligatorisk ved lov, hadde 77 prosent individuelt investeringsvalg (av knappe 120 000 arbeidstakere). I årene etter OTP, dvs. 2006 – 2008, var andelen økt til nesten 97 prosent, mens andelen falt til 90,1 prosent ved utgangen av 2011, dvs. en relativt markert nedgang. Andelen økte noe i 2012, til 92 prosent.

Figur 11. Prosentandel av arbeidstakere med innskuddspensjon som har individuelt investeringsvalg. 2005 – 2012.

Kilde: FNO.

7 Supplerende forsikringsdekninger

OTP-loven stiller krav til minsteinnskudd eller ytelse (premienivå), samt premie- og innskuddsfritak ved uførhet. Supplerende forsikringsdekninger (som uførepensjon, ektefellepensjon og barnepensjon) har vært regelen snarere enn unntaket i ytelsesordningene. Slike supplerende dekninger er ikke så utbredt i innskuddsordningene som i ytelsesordningene. I følge tall fra FNO har ca. 95 prosent av medlemmene i ytelsesordninger en uførepensjonsordning, og de fleste av disse hadde fripoliseoppbygging. Også mer enn 3 av 4 medlemmer hadde tilknyttet ektefelledekning og barnepensjon (NOU 2009:13). 34,6 prosent av arbeidstakerne med innskuddspensjon hadde tilknyttet uføredekning i 2009 og økte noe til 36,9 prosent i 2010, til 38,1 prosent i 2011 og til 40,5 prosent i 2012. Svært få av disse har imidlertid fripoliseoppbygging (under 2 prosent). Samtidig har få arbeidstakere en supplerende ektefelledekning og barnepensjon (hhv. 2,7 og 8,1 prosent – marginalt opp sammenlignet med 2011).

Uførepensjon sikrer arbeidstakere som blir arbeidsuføre i yrkesaktiv alder en uførepensjon som kommer i tillegg til uførepensjon fra folketrygden. Hvorvidt en uførhet medfører utbetaling fra en tjenstepensjonsordning eller ikke, avhenger av arbeidstakers situasjon på uføretidspunktet, dvs. om foretaket har uførepensjon eller ikke, samt om arbeidstaker har hatt uførepensjonsordning med eller uten fripoliseoppbygging hos tidligere arbeidsgivere. En uføreordning med fripoliseoppbygging hos tidligere arbeidsgiver innebærer at arbeidstaker tar med seg opparbeidede rettigheter ved jobbskifte i form av oppspart kapital i en fripolise. Dette betyr at hvis en uføresituasjon oppstår hos ny arbeidsgiver, vil fripolisen medføre utbetaling også fra uføreordningen hos tidligere arbeidsgiver. De arbeidstakere som da er best sikret ved uførhet, er de som har tjent opp rettigheter hos tidligere arbeidsgivere og har uførepensjonsordning hos dagens arbeidsgiver.

Innføringen av ny uførepensjonsordning i folketrygden vil bety at uførepensjonsordningen etter foretakspensjonsloven må endres. Det er ventet at Banklovkommisjonen vil legge frem en utredning om ny uførepensjonsordning i private tjenstepensjoner med det første.

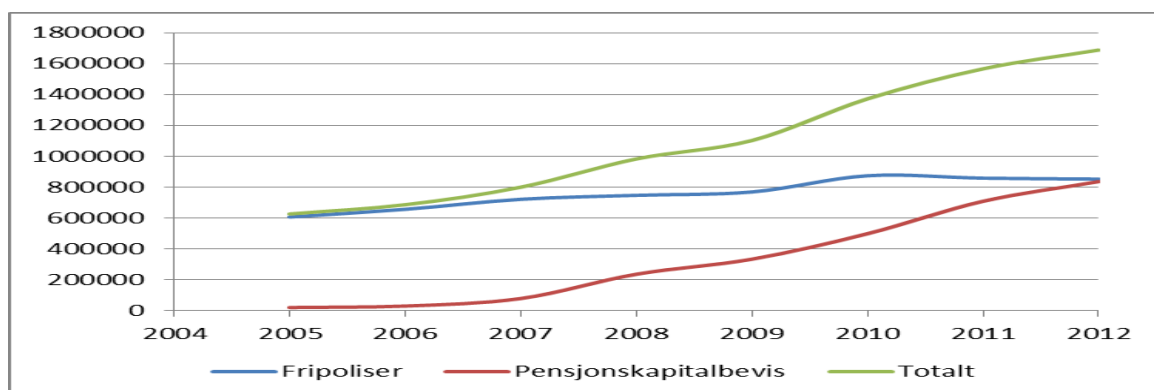
8 Fripoliser og pensjonskapitalbevis

Arbeidstakere som slutter i et foretak med ytelsespensjon, får utstedt en fripolise. Slike fripoliser angir den kapitalen som arbeidstakerne har opparbeidet seg rett til i den perioden arbeidstakerne jobbet i foretaket, og den årlige fremtidige pensjonen som denne kapitalen vil gi. Fripolisene forvaltes normalt av den leverandøren som administrerer foretakets ytelsespensjonsordning, men kan flyttes fritt til andre leverandører.

Pensjonskapitalbevis utspringer fra innskuddspensjoner, og arbeidstakere som slutter i foretak med en slik ordning, får et slikt kapitalbevis, som angir den sparekapitalen som er opparbeidet i løpet av ansettelsestiden i foretaket. Også når det gjelder pensjonskapitalbevis, kan en arbeidstaker fritt velge forvalter.

Figur 12 viser at antall fripoliser og pensjonskapitalbevis har økt betydelig fra 2005 til 2012, fra vel. 626 000 til nesten 1,7 millioner. Dette kan ha sammenheng med flere forhold. For det første fikk nærmere 900 000 arbeidstakere tjenestepensjon i 2006 som følge av OTP. Dette vil i seg selv bidra til en økning i antall pensjonskapitalbevis (det var få ytelsesordninger som ble tegnet etter at tjenestepensjon ble obligatorisk) når arbeidstakere med innskuddspensjon skifter jobb. For det andre vil foretaks omdanning fra ytelse til innskudd øke antall fripoliser, og for det tredje vil økende mobilitet i arbeidsmarkedet øke summen av fripoliser og pensjonskapitalbevis. Vi ser av figuren at antall pensjonskapitalbevis økte fra omtrent null i 2006 til nesten 836 000 i 2012 (en økning på hele 127 500 bare fra 2011), mens antall fripoliser økte i samme periode fra i overkant av 600 000 til vel 852 000. Antall fripoliser gikk ned med ca. 25 000 fra 2010 til 2011 og videre ned med 6 000 fra 2011 til 2012.

Figur 12. Antall fripoliser og pensjonskapitalbevis 2005 – 2012. FNO-data.

Kilde: FNO.

Selv om antall fripoliser har gått ned de siste to årene, har kapitalen (målt ved forsikringsforpliktelsene) økt fra 132,5 milliarder kroner i 2010 til 165,7 milliarder kroner i

2012. Pensjonskapitalbevisene hadde en samlet kapital i 2010 på 8,5 milliarder kroner, som økte til 16,8 milliarder kroner i 2012. Samlet kapital for fripoliser og pensjonskapitalbevis var i 2012 på 182,5 milliarder kroner, mot 141 milliarder kroner i 2010. Det er med andre ord betydelige beløp som forvaltes i dette markedssegmentet.

9 Avkastning i innskuddspensjoner

FNO og Norsk Pensjon etablerte i februar 2013 en nettbasert avkastningsnettportal for ulike investeringsporteføljer i innskuddsspareordninger. Portalen viser historisk og løpende avkastning og muliggjør en direkte avkastningssammenligning mellom pensjonsleverandørene. Sammensetningen av investeringsporteføljer varierer mellom leverandørene, men kategoriseres generelt etter risikoprofil, som måles etter hvor stor andel aksjer utgjør av investeringskapitalen. En vanlig inndeling i profiler er lav (en aksjeandel på 30 prosent eller lavere), middels (aksjeandel på rundt 50 prosent) og høy risiko (aksjeandel over 50 prosent).

Nettportalen omfatter disse pensjonsleverandørene: DNB Liv, Storebrand, KLP, Sparebank 1 Livsforsikring, Gjensidige, Nordea Liv og Danica. Portalen rapporterer avkastningsdata siste år, siste 3 år og siste 5 år³. Over tid vil denne avkastningsdatabasen være et nyttig redskap for å studere avkastning i innskuddspensjonene over lengre og lengre tidshorisonter, og således gi nyttig informasjon blant annet som grunnlag for både pensjonsberegninger og sammenligninger med andre sentrale parametre, herunder generell lønnsvekst i samfunnet.

Vi skal i dette notatet ikke gjennomgå avkastningsdata i detalj, men i hovedsak kun presentere avkastningen i investeringsporteføljer med middels risiko (aksjeandel på 50 prosent). Det er denne risikoprofilen som er den mest vanlige i innskuddspensjonene. Normalt anbefaler pensjonsleverandørene en risikoeksponering etter alder. Dette betyr at aksjeandelen / risikoen kan være høy i ung alder og relativt lav (liten aksjeandel) når arbeidstakerne nærmer seg pensjonsalder. Sistnevnte har sammenheng med at det anbefales å ikke ta for høy risiko sent i spareperioden og i årene før pensjonsuttak. Avslutningsvis skal vi kort drøfte noen aktuelle og interessante problemstillinger når det gjelder hva slike avkastningsdata kan brukes til.

Tabell 9 viser avkastning i innskuddspensjoner med middels risiko, dvs. har en aksjeandel i investeringsporteføljen på 50 prosent. De øvrige 50 prosentene av kapitalen investeres i ulike rentebærende papirer. Tabellen viser årlig (periodisert) brutto avkastning siste 5 år, siste 3 år og siste år (per 31.08.13). Administrasjons- og kapitalforvaltningskostnader dekkes av bedriften og vil derfor ikke påvirke arbeidstakernes avkastning på innskuddskapitalen. Bruttoavkastningen vil derfor være den merverdi som innskudd og kapital tilføres løpende.

Avkastningen i porteføljer med middels risiko har vært høy det siste året. Den ene investeringsprofilen til Sparebank 1 hadde den høyeste avkastningen, 16,38 prosent, mens KLP hadde lavest avkastning, 10,46 prosent. Den gjennomsnittlige årlige avkastningen de siste 3 årene varierer mellom 6,56 prosent (den ene profilen til Gjensidige) og 9,92 prosent (DNB).

³ Bortsett fra Sparebank 1, som leverer avkastningsdata for de siste 10 årene.

Tabell 9. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med mid-dels risiko, dvs. en aksjeandel på 50 prosent.

	1 år	3 år	5 år	10 år
Sparebank 1 (1)	16,38	9,1	7,21	7,37
Sparebank 1 (2)	10,75	7,94	6,13	
KLP	10,46	9,5	6,31	
DNB	12,29	9,92	7,28	
Gjensidige (1)	11,56	6,56	6,12	
Gjensidige (2)	12,63	8,78	7,64	
Gjensidige (3)	11,51	9,37		
Nordea	11,23	8,95	7,05	
Danica	13,23	9,27	7,74	
Storebrand Liv	12,04	9,38	5,38	

Den gjennomsnittlige årlige avkastningen de siste 5 årene, dvs. i perioden 2008 – 2013 varierer mellom 5,38 prosent (Storebrand) og 7,74 prosent (Danica). Den gjennomsnittlige årlige avkastningen synker med tidslengden, dvs. er lavere de siste 5 årene enn de 3 siste og det siste året. For eksempel er årlig avkastning for Sparebank 1 siste 10 år marginalt høyere enn siste 5 år – 7,37 prosent versus 7,21 prosent.

Tabell 10. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med lav risiko, dvs. en aksjeandel på under 30 prosent.

Aksjeandel	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%
Sporetid / leverandør	1 år				3 år				5 år				10 år			
Sparebank 1 (1)	2,66				3,05				3,08				3,32			
Sparebank 1 (2)				10,22				6,92				6,59				6,29
KLP (1)	2,61				3,06				3,45							
KLP (2)				7,04				7,62				6,48				
DNB (1)		4,91				5,31				5,91						
DNB (2)				7,71				6,93								
DNB (3)	3,06				4,09				5,29							
Gjensidige (1)			6,75				6,48				7,25					
Gjensidige (2)	3,08				4,88				6,67							
Gjensidige (3)			6,09				6,47									
Gjensidige (4)			6,69				5,81				6,67					
Nordea (1)		6,24				5,76				6,39						
Nordea (2)				8,72				7,39				6,80				
Danica				9,33				7,59				7,08				
Storebrand Liv			5,98				6,14				5,06					

Sammenligning mellom selskaper innenfor lavrisikoporteføljer er noe problematisk, siden aksjeandelen i porteføljen varierer mellom selskapene. Tilsvarende gjelder delvis også for porteføljer med høy risiko. Vi skal derfor ikke gjennomgå avkastningsdata for porteføljer med lav eller høy risiko i dette notatet, bortsett fra en kort presentasjon av porteføljer med en aksjeandel på 100 prosent, dvs. høyriskoporteføljer.

Tabell 11. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med høy risiko, dvs. en aksjeandel på over 65 prosent.

Aksjeandel	65 - 79%				80 - 90%				91 - 96%				100 %			
Sporetid/ Leverandør	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år
Sparebank 1 (1)													29,43	12,72	7,12	8,87
Sparebank 1 (2)	22,79	11,27	7,55	8,36												
KLP (1)	13,66	11,03	5,58													
KLP (2)					17,1	12,52	4,65									
DNB (1)	17,87	13,05	6,86													
DNB (2)									21,68	15,03	5,74					
Gjensidige (1)					18,78	10,94	7,84									
Gjensidige (2)													23,02	12,3	7,73	
Gjensidige (3)					16,74	11,86										
Gjensidige (4)													20,33	13,48		
Gjensidige (5)					16,55	7,19	5,24									
Gjensidige (6)													19,95	7,61	4,55	
Nordea (1)	13,02	9,78	6,42													
Nordea (2)					14,81	10,56	6,23									
Nordea (3)													17,76	11,89	5,48	
Danica (1)	16,9	10,81	7,74													
Danica (2)													20,89	11,6	7,29	
Danica (3)									20,07	12,77	5,7					
Storebrand Liv (1)					16,08	11,2	4,73									
Storebrand Liv (2)												17,87				

Avkastningen for porteføljer med 100 prosent aksjeandel varierer mellom 17,76 prosent og 29,43 prosent det siste året. Til sammenligning var variasjonen i avkastningen for porteføljer med 50 prosent aksjeandel på henholdsvis 10,46 prosent og 16,38 prosent. Avkastningen i høyriskoporteføljene er også høyere i de tre siste årene porteføljer med middels risiko. Ser vi derimot på avkastningen de siste 5 årene, får vi et annet bilde. Gjennomsnittlig årlig avkastning i porteføljer med høy risiko er i stor grad lavere enn porteføljer med middels risiko. Dette kan forklares med finanskrisen og virkningen av denne, gjennom et kraftig fall i aksjemarkedene i 2009.

Det har vært et økende fokus på risiko i innskuddspensjonene i den offentlige debatten de senere årene. At det nå er etablert en egen avkastningsportal for innskuddspensjonene er derfor en viktig dokumentasjon på hvordan den faktiske avkastningen utvikler seg og således hvor mye de årlige innskuddene kaster av seg. Særlig nyttig vil portalen være over tid, ved at man kan se hvordan avkastningen utvikler seg over et lengre og lengre tidsrom. Siden pensjonssparing er langsiktig, er det av denne grunn viktig ikke å legge for stor vekt på kortsiktige svingninger i avkastningen. Slike svingninger har vi sett klare eksempler på de siste ti årene, herunder den sterke nedgangen i aksjemarkedene i 2009 som følge av finanskrisen og den sterke oppgangen i aksjemarkedene de siste tre årene, og særlig det siste året.

For arbeidstakerne er de årlige avkastningene i seg selv interessante og viktige, og har stor betydning for den fremtidige pensjonsytelsen. Imidlertid er viktig å se avkastningen i sammenheng med inflasjon og lønnsutvikling. Dersom avkastningene er høyere enn den alminnelige lønnsutviklingen, betyr dette at arbeidstakernes pensjonskapital årlig tilføres et høyere beløp enn den årlige lønnsveksten og således bidrar til en positiv kjøpekraftsutvikling. En alternativ måte å uttrykke dette på, er at pensjonsopptjeningen reguleres opp med et høyere beløp enn hva en alternativ pensjonsopptjening basert på lønnsregulering ville gjort.

Vi har sett på avkastningen i en innskuddsportefølje med middels risiko hos en av pensjonsleverandørene i perioden 2001 – 2013 (som en illustrasjon), og sammenlignet denne med den alminnelige lønnsveksten i samme periode (der vi antar en lønnsvekst i 2013 på 3,5 prosent). I hele perioden var den gjennomsnittlige årlige avkastningen 2,8 prosentpoeng høyere enn lønnsveksten (henholdsvis 8,4 prosent og 5,6 prosent), men med store svingninger underveis. Et poeng her er at risikoen i innskuddspensjonene er på den enkelte arbeidstakers hånd, og det er derfor viktig å se avkastningen - og sammenligningen med lønnsveksten - over lange tidshorisonter, og således fange opp de kortsiktige svingningene (nedturene og oppturene) som alltid kommer i det lange løp.

Litteratur

- Hippe, J. M., Midtsundstad, T. & Veland, G. (2007). Dit ingen trodde man skulle. I J. E. Dølvik, T. Fløtten, G. Hernes, og J. M. Hippe (red.), *Hamskifte. Den norske modellen i endring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOU 2009: 13. *Brede pensjonsordninger*. Finansdepartementet.
- NOU 2012: 13. *Pensjonslovene og folketrygdreformen II*. Finansdepartementet.
- Veland, G. (2008). *Tjenestepensjonsordningene i Norge. En undersøkelse av status og utviklings-trekk i privat sektor*. Fafo-rapport 2008:23.
- Veland, G. (2010). *Tjenestepensjoner i endring. Utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge og et like blikk til utlandet*. Fafo-notat 2010:22.
- Veland, G. (2011). *Tjenestepensjoner i endring. Det private tjenestepensjonsmarkedet anno 2010*. Fafo-notat 2011:24.
- Veland, G. (2012). *Tjenestepensjoner i endring. Det private tjenestepensjonsmarkedet anno 2010*. Fafo-notat 2012:20.
- Veland, G. & Hippe, J. M. (2008). *Når tjenestepensjon er obligatorisk – hva så? Omdanningen av det norske markedet for aktive tjenestepensjonsordninger, fripoliser og pensjonskapitalbevis*. Fafo-rapport 2008:05.
- Veland, G., Hippe, J. M. & Andersen, R. (2006). *De nye tjenestepensjonene*. Fafo-rapport 529.

Tjenestepensjonsmarkedet 2001–2012

Dette notatet gir en oversikt over utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge i perioden 2002–2012, og er en videreføring av tilsvarende notat i 2012. Notatet presenterer de viktigste trekk og utviklingstendenser, både hva gjelder forholdet mellom ytelses- og innskuddspensjoner, innskuddssatser og ytelsesnivåer, kapital i ordningene, omdanninger fra ytelse til innskudd, leverandørens markedsandeler, individuelt investeringsvalg, supplerende forsikringsdekninger, samt omfanget av fripoliser og pensjonskapitalbevis. Årets notat presenterer også avkastningen i innskuddspensjonsordninger de siste 5 årene, basert på en ny avkastningsportal utarbeidet av Finans Norge og Norsk Pensjon. Notatet viser at det private tjenestepensjonssystemet fortsatt er i endring.

